

24. Сірополко С. Взірцевий каталог шкільної та народної бібліотеки / С. Сірополко. – К., 1918. – 31 с.
25. На часі // Учитель. – 1934. – Ч. 2. – С. 25-26.

The activity of the Ukrainian pedagogical society "Ridna Shkola" regarding the organization of educational libraries in Galicia in the first third of the twentieth century is described in the article on the basis of the analysis of archive sources and publications in periodicals of Galicia of the 1920s-1930s.

Keywords: *Galychyna, «Ridna Shkola», Ukrainian pedagogical society, national education, public education, libraries of national and secondary schools, national consciousness.*

Отримано: 21.01.2015

УДК 316.343.652:[655.43:82(477)«1917/1921»(09)](045)

Ю. В. Телячий,
м. Хмельницький

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ГАЛУЗІ ВИДАВНИЦТВА ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ (1917-1921 рр.): ДО ІСТОРИОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ

У статті охарактеризований стан вивчення діяльності української інтелігенції в галузі видавництва художньої літератури в період національно-культурного відродження (1917-1921 рр.) в українській історіографії 1920-2014 рр. Визначена актуальність дослідження проблеми на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки. Вказані основні наукові праці (монографії, брошури, статті), в яких простежується видавнича діяльність української інтелігенції в 1917-1921 рр., створені в Україні та за її межами. Обґрунтована необхідність створення бібліографічного покажчика «Українська художня книга (1917-1921 рр.)».

Ключові слова: *інтелігенція, українська художня книга, видавничий рух, національно-культурне відродження, 1917-1921 рр.*

Книговидавнича діяльність – разом із іншими важливими формами організації та демонстрації культуротворчої роботи української інтелігенції в 1917-1921 рр. – невід’ємна складова національно-культурного відродження періоду Української революції. Головним джерелом ознайомлення різних категорій українського народу – селян, робітників, інтелігенції – з творами вітчизняних літераторів, досягненнями світової класики впродовж 1917-1921 рр. разом із періодичною пресою була україномовна художня книга. З початком революційних подій 1917 р. українська інтелігенція всебічно сприяла налагодженню вітчизняного книжкового видавництва в усіх регіонах. Усвідомлюючи важливість виховного, патріотичного, просвітницького потенціалу поезії, прози, драматургії, з 1917 р. українське книговидавництво, відчувши демократичні переміни, звільнившись від тривалої жорсткої цензури царизму, розпочало масовий друк не лише суспільно-політичної, науково-популярної, а й художньої літератури. Провідна роль у цьому належала «Просвітам», іншим культурно-освітнім організаціям, товариствам на чолі з представниками патріотично налаштованої творчої української інтелігенції. Завдяки організації роботи видавництва по всій Україні, особливо у великих містах, у 1917-1921 рр. побачили друк твори не лише знаних українських літераторів, а й нової генерації поетів, прозаїків, дра-

матургів, а також кращі зразки зарубіжної літератури. Цей процес набув масовості з початку революційних подій в Україні з весни 1917 р. і активно продовжувався в часи УДР, гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР. У силу політичних, фінансових, воєнних та інших дестабілізуючих чинників, які не були сприятливими для українського книговидавництва загалом і для акторів художньої книги зокрема, в добу Директорії УНР частина вітчизняних друкарень перевела роботу за кордон – до м. Відня, Берліна, Ляйпцига та ін. Цьому сприяла фінансова урядова підтримка та особиста ініціатива видавців, літераторів. Потужними центрами друку української художньої книги були також і діаспорні видавництва в США, Канаді та інших державах. Завдяки напруженій організаційній, творчій роботі, спільним зусиллям державних діячів, видавців і літераторів у 1917-1921 рр. у громадському житті, суспільній свідомості народу утвердилося поняття «українська художня книга». Загалом діяльність української інтелігенції в галузі видавництва художньої літератури 1917-1921 рр. визначається як важлива складова процесу національно-культурного відродження.

Актуальність дослідження цієї теми на сучасному етапі зумовлена понад 70-літньою забороною її об'єктивного вивчення в радянській науці. Внаслідок ідеологізації, партійного та класового підходів, видавнича робота української літературної інтелігенції революційної доби є недостатньо дослідженою та популяризованою. Спеціальні дослідження даної проблеми відсутні й у доробку науковців діаспори. Окремі аспекти видавництва художньої літератури в 1917-1921 рр. все ж стали предметом уваги окремих дослідників у загальному контексті культуротворчих розвідок. Одним із перших видавничий рух революційного періоду вже в 1920 р. охарактеризував С. Постернак на сторінках монографії «З історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1919 рр.»¹. Ці традиції 1928 р. продовжив Ю. Меженко, який під егідою Українського наукового інституту книгознавства видав брошуру «Українська книжка часів Великої революції»². Вона носила характер одного з найбільш повних досліджень означеної тематики. Автор чи не найперший навів статистичні дані українських видавництв і, що найбільш важливе, вивів статистику друку української книги за всі революційні роки (1917-1921). Однак на змісті розвідки відбилися ідеологічні ознаки більшовицької цензури, впроваджені в радянському суспільстві. Після цього на довгі десятиліття тема українського національно-культурного відродження 1917-1921 рр. в УРСР опинилася під забороною.

Центром організації науково-дослідницької роботи, розвитку української культури та освіти продовжував залишатися Львів. У міжвоєнний період тут вийшли праці Є. Грицяка «З історії книжкового руху на Великій Україні (1917-1922)», В. Дорошенка «Література до історії української революції [критично-бібліографічний огляд]», Ю. Липи «Бій за українську літературу» та ін.³⁻⁵. Одним із перших спробу систематизації української бібліографії 1917-1921 рр. у «Записках Наукового товариства імені Шевченка» зробив І. Калинович⁶. Розлогий матеріал «Українські видавництва за кордоном в 1918-1921 рр.» опублікував Д. Дорошенко⁷⁻⁸. У 1920-х рр. за кордоном (м. Прага) побачили світ мемуари Є. Вирового «Як російська добровольча армія нищила на Україні українські книжки», С. Сірополка «Видавниче товариство «Зірка» в Кам'янцю на Поділлі» з відображенням загального ходу революції, особистого бачення трактованого ними матеріалу та характеристики участі інтелігенції в культуротворчому, видавничому процесі⁹⁻¹⁰. В контексті проведення виставки книжкової культури під час Міжнародного з'їзду бібліотекарів і прихильників книги в м. Празі (1926 р.) побачила друк брошура В. Дорошенка «Українська книга», на сторінках якої в форматі історичного аспекту аналізувався видавничий рух 1917-1921 рр.¹¹

Однією з перших спроб систематизації бібліографії української поезії 1917-1921 рр. упродовж 50-ти післяреволюційних років стала брошура М. Тарнавської «Українська національна революція в поезії 1917-1967», видана у м. Вінніпезі. Однак, через неможливість доступу до масиву інформації, що зберігався в радянській Україні, вона носила оглядовий, вибірковий характер і містила лише 153 назви¹².

В УРСР поява об'єктивних досліджень з історії Української революції 1917-1921 рр. в силу існуючих ідеологічних чинників була неможливою, адже ці події розглядалися крізь призму «буржуазного націоналізму». Тому багатомна «Історія української літератури», підготовлена за часів хрущовської «відлиги» співробітниками ІУМЛ АН УРСР, з об'єктивних причин не могла ліквідувати утворений вакуум історичного та літературознавчого знання. Рівною мірою це відноситься й до 10-ти томної «Історії Української РСР», 6-й том котрої характеризує події 1917-1920 рр., а також інших розвідок на предмет історії культурного життя періоду революції.

З проголошенням незалежності України (1991 р.) відбулися докорінні зміни в усіх сферах суспільного розвитку. Не минули вони й історичну науку, котра зазнала нового імпульсу. У контексті вивчення різновічних аспектів національно-культурного відродження 1917-1921 рр., поза увагою науковців не опинилася й досліджувана проблема. Так, зокрема, однією з перших фундаментальних праць у сучасному науково-культурному середовищі стала фундаментальна монографія Т. Ківшар «Український книжковий рух як історичне явище (1917-1923 рр.)»¹³. Ю. Луцький видав монографію про літературну політику в радянській Україні впродовж 1917-1934 рр., де схарактеризував літературну інтелігенцію революційної доби¹⁴. Про книговидавничу діяльність української інтелігенції в 1917-1921 рр. йдеться на сторінках видань колективу авторів «Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша половина XX ст.)»; Я. Ісасвича – «Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми»; М. Тимошика – «Історія видавничої справи»¹⁵⁻¹⁷.

У монографії О. Завальнюка «Утворення й діяльність державних українських університетів (1917-1921 рр.)» вивчено внесок професорсько-викладацького складу Кам'янець-Подільського та Київського державних українських університетів у національно-культурне будівництво в 1917-1921 рр., у т.ч. в галузі видавничої роботи¹⁸. Чільне місце в історіографії досліджуваної теми займають монографії Д. Розовика «Культурне будівництво в Україні у 1917-1920 рр.», «Українське культурне відродження в роки національно-демократичної революції (1917-1920)», де проаналізовано розвиток літератури, в загальному синтезі культурного процесу революційної доби¹⁹⁻²⁰. Історія видання української художньої книги як складової культуротворчої діяльності української інтелігенції в період національно-культурного відродження 1917-1921 рр. розкривається в монографії Ю. Телячого «Українська літературно-мистецька інтелігенція в національно-культурному відродженні (1917-1921 рр.)»²¹. Окремі аспекти досліджуваної теми порушують праці С. Зворського («Видання («Просвіт») Наддніпрянської України 1906-1922»), Н. Королевич («Українські бібліографи XX ст.») та ін.²²⁻²³

У наукових статтях О. Завальнюка йдеться про видавничу працю викладацької корпорації Кам'янець-Подільського державного українського університету; Т. Скрипник – про розвиток вітчизняного друкарства в світлі даних часопису «Друкар»; Ю. Телячого – про видавничу справу на Поділлі періоду УЦР, Е. Мельника – про стан українського книжкового видавництва за Директорії УНР²⁴⁻²⁷.

Ця традиція одержала продовження в форматі ряду бібліографічних видань, таких як: «Україномовна книга», «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені Володимира Вернадського, 1798-1923: бібліографічний показник. Том 2. 1912-1923» та ін.²⁸⁻²⁹ Найбільш повним і узагальнюючим науково-бібліографічним виданням, де підсумовані величезний доступний масив друкованих праць з історії Української революції вітчизняної та зарубіжної історіографії впродовж 1917-2001 р. (у т. ч. й художньої літератури) став довідник «Українська революція і державність (1917-1920)»³⁰.

Таким чином, у силу різних обставин, тема української художньої книги в 1917-1921 рр. не стала предметом спеціального наукового вивчення істориків, філологів, бібліографів. Виходячи з її актуальності, рівня недостатнього вивчення та популяризації як на науковому рівні, так і в процесі підготовки фахівців-істориків, філологів, бібліотекарів, редакторів-видавців, на сучасному етапі постала потреба створення бібліографічного довідника «Українська художня книга (1917-1921 рр.)». Сподіваємося, що з його появою більш предметно зосередиться увага науковців до порушеної проблеми в загальному контексті національно-культурного відродження в роки Української революції (1917-1921).

Примітки:

1. Постернак С. З історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1919 рр. / С. Постернак. – К. : Друкарь, 1920, – 128 с.: табл. – (Всеукр. кооп. видавн. союз; [№] 52). – (Пед.-психол. б-ка; № 10).
2. Меженко Ю. Українська книжка часів Великої революції / Ю. Меженко. – К., 1928. – 32 с.
3. Грицяк Є. З історії книжкового руху на Великій Україні (1917-1922) / Є. Грицяк. – Львів : Наук. т-во ім. Шевченка, 1923. – 20 с.
4. Дорошенко В. Література до історії української революції : [критич.-бібліогр. огляд] / В. Дорошенко // Громадський Вістник (м. Львів). – 1923. – №17 (171).
5. Липа Ю. Бій за українську літературу / Ю. Липа. – Львів : Народний стяг, 1935. – 151 с.
6. Калинович І. Українська історична бібліографія за 1914-1923 рр. / І. Калинович // Записки Наукового товариства імені Шевченка : праці історично-філософської секції / під ред. І. Крип'якевича. – Львів, 1924. – Т. СXXXIV-СXXXV. – С. 185-239.
7. Дорошенко Д. Українські видавництва за кордоном в 1918-1919 рр. / Д. Дорошенко // Книжка (м. Станіславів). – 1921. – №3. – С. 47-52.
8. Дорошенко Д. Українські видавництва за кордоном в 1918-1919 рр. / Д. Дорошенко // Книжка (м. Станіславів). – 1921. – №4/6. – С. 82-85.
9. Вировий Є. Як російська добровольча армія нищила на Україні українські книжки (спогади) / Є. Вировий // Книголюб: Українське товариство прихильників книги (м. Прага). – 1927. – Кн. 2. – С. 26-30.
10. Сірополко С. Видавниче товариство «Зірка» в Кам'янці на Поділлі (спогади) / С. Сірополко // Книголюб: Українське товариство прихильників книги (м. Прага). – 1927. – Кн. 3. – С. 35-39.
11. Дорошенко В. Українська книга = Livre Ukrainien / В. Дорошенко. – Прага, 1926. – 13 с.
12. Тарнавська М. Українська національна революція в поезії 1917-1967 (бібліографія) / М. Тарнавська. – Едмонтон : Славута, 1969. – 8 с.
13. Ківшар Т.І. Український книжковий рух як історичне явище (1917-1923 рр.) : монографія / Т.І. Ківшар. – К. : Логос, 1996. – 344 с.
14. Луцький Ю. Літературна політика в радянській Україні 1917-1934 : монографія / Ю. Луцький ; ред. рада : В. Шевчук та ін. – К. : Гелікон, 2000. – 248 с.
15. Видавнича справа та редагування в Україні: статті і джерела (XIX – перша третина XX ст.) : навч. посібн. / за ред. Н. Зелінської. – Львів : Світ, 2003. – 612 с.
16. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. – Львів, 2002. – 520 с.

17. Тимошик М.С. Історія видавничої справи : підручник / М.С. Тимошик. – 2-е вид., випр. – К. : Наша культура і наука, 2007. – 496 с.
18. Завальнюк О.М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917-1921 рр.) : монографія / О.М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський : Аксиома, 2011. – 644 с.
19. Розовик Д.Ф. Культурне будівництво в Україні у 1917-1920 рр. : монографія / Д.Ф. Розовик. – К. : Аквілон-Плюс, 2011. – 544 с.
20. Його. Українське культурне відродження в роки національно-демократичної революції (1917-1920) : монографія / Д.Ф. Розовик. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2002. – 311 с.
21. Телячий Ю.В. Українська літературно-мистецька інтелігенція в національно-культурному відродженні (1917-1921 рр.) : монографія / Ю.В. Телячий. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2014. – 600 с.
22. Видання «Просвіт» Наддніпрянської України 1906-1922 / упорядн. С.Л. Зворський. – К., 1999.
23. Королевич Н. Українські бібліографи ХХ ст. / Н. Королевич. – К., 1998. – 328 с.
24. Завальнюк О.М. Публіцистична діяльність викладачів і працівників Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1920 рр.) / О.М. Завальнюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка : зб. за підсумками звітної наук. конф. виклад., докторант. і аспір. : у 5 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2008. – Вип. 7. – Т. 1. – С. 30-31.
25. Скрипник Т. Висвітлення розвитку вітчизняного друкарства в 1917-1920 рр. (за матеріалами часопису «Друкар») / Т. Скрипник // Вісник Книжкової палати України. – 1998. – С.30-32.
26. Телячий Ю.В. Видавничий рух на Поділлі в добу Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / Ю.В. Телячий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 2007. – Т. 9: Матеріали п'ятого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі». – С. 155-167.
27. Мельник Е.М. Видавничі справи в Україні в період Директорії... – С. 73-77.
28. Україномовна книга : бібліогр. покажч. – К. : Абрис, 1996. – 176 с.
29. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1798-1923 : бібліогр. покажч. / НАН України ; Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського ; редкол.: О.С. Онищенко (голова) та ін. – К., 2003. – Т. 2: 1912-1923. – 690 с.
30. Українська революція і державність (1917-1920) : наук.-бібліогр. вид. / НАН України ; Нац. б-ка імені В.І. Вернадського ; редкол.: О.С. Онищенко (голова) та ін.; уклад.: А.Л. Панова, В.Ф. Соддатенко, Л.В. Беляєва та ін. ; наук. ред. В.Ю. Омельчук. – К., 2001. – 816 с.

The state of study of the activity of Ukrainian intelligentsia in the sphere of belles-lettres publishing of the period of national-cultural revival (1917-1921) in Ukrainian historiography 1920-2014 has been characterized in the article. The topicality of the problem research at the modern stage of domestic science development has been determined. The main scientific works (monographs, brochures, articles) in which one can trace publishing activity of Ukrainian intelligentsia in 1917-1921, created in Ukraine and abroad have been mentioned. The necessity of creating bibliographical reference «Ukrainian Belles-Lettres Book (1917-1921)» has been proved.

Key words: *intelligentsia, Ukrainian belles-lettres book, publishing movement, national-cultural revival, 1917-1921.*

Отримано: 5.02.2015